

ЛІНГВОФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ МОВЛЕННЄВИХ АКТІВ ПРИВІТАНЬ

У розвідці йдеться про лінгвофункціональні особливості мовленнєвого акту привітання. Визначено, що такі висловлювання є важливими під час міжособистісного спілкування. Їхнє застосування може сприяти позитивному розвитку взаємовідносин у суспільстві. З'ясовано, що мовленнєві акти привітання передають за допомогою дієслів вітати, поздоровляти. Найкраще в мовленні вони представлені у формі перформативного висловлювання, різних його мовних модифікацій. Для позитивної реалізації актів поздоровлень потрібно дотримуватися певних умов успішності. Посилити враження, виявити щирість почуттів, надати більш особистісного характеру таким актам можна за допомоги інтенсифікаторів та конкретизаторів.

Ключові слова: поздоровлення, привітання, мовленнєвий акт, перформатив, функціональність, ситуація.

Dedukhno A. Linguo-Functional Aspect of Speech Acts of Greetings.

The speech acts of greeting are linguistic expressions used to convey greetings, wishes, and acknowledge special events or people's achievements. They play an important role in communication, contributing to the formation and strengthening of social bonds. The purpose of our investigation is to analyze the speech acts of greeting in the Ukrainian language, namely, their linguistic features – depending on the situation and the interlocutors' characteristics, which will make our research relevant. The tasks are to identify the linguistic means that serve to implement the speech act of greeting, and functional ones that reveal the potential of expressions depending on the situational conditions of communication. The successful implementation of greetings occurs at least between two interlocutors. There is a certain solemn/festive/pleasant event known to the sender, and they wish to share sincere feelings of upliftment, joy for their interlocutor, hence expressing their greetings. Regarding the linguistic expression, congratulatory acts are made with the help of the verbs вітати, поздоровляти in their various forms: Вітаю з днем народження! Поздоровляю із високими досягненнями! Хочу привітати тебе з успішним виступом! Дозвольте поздоровити із майбутнім Новим роком! Маю привітати тебе з успішно завершеною справою, etc. The speech act of greeting is best implemented with the help of an explicit typical performative statement. Greetings act not only as a means of expressing wishes and joy, but also as an etiquette speech act that regulates social communication and contributes to the formation of positive interpersonal relations. Often such speech situations may include expressions of wish. Intensifiers and concretizers are used to enhance the emotional effect and express sincerity and respect for the addressee: щиро, від усього серця, щиросердно поздоровляю, etc. So, the speech act

of greeting is realized in speech with the help of the verbs поздоровляти, вітати, and is best presented in the form of a performative statement. Such speech acts may contain disseminators: intensifiers and concretizers, which serve to express greetings.

Keywords: *greeting, congratulation, speech act, performative, functionality, situation.*

Вступ

Мовленнєві акти привітання є такими мовними висловленнями, що використовуються для вираження вітань/поздоровлень, побажань та відзначення особливих подій або досягнень людей. Вони відіграють важливу роль у спілкуванні, сприяючи формуванню та зміцненню соціальних зв'язків. За допомогою цих мовленневих актів висловлюють позитивні емоції та щирі почуття. Привітання, поздоровлення відносять до експресивних мовленневих актів, тобто таких, що спрямовані на вираження емоцій, почуттів, ставлення або оцінок з боку мовця. Їх використовують для вираження особистих переживань та вражень, а також для виявлення власного ставлення до певних явищ або ситуацій, порівн.: *Я дуже щасливий, що бачу тебе сьогодні!* (вираження емоцій), *Я завжди любив мистецтво. Для мене це джерело натхнення та радості* (вираження особистого ставлення).

Когнітивно-прагматичні особливості висловлювань привітань на матеріалі німецької, латинської та української мов вивчали Т. А. Івасишина і Л. А. Костіна (Івасишина & Костіна, 2014: 365-368). Г. І. Приходько і О. О. Приходченко запропонували новий підхід стосовно експресивних висловлювань. Аналізуючи клас експресивів з позиції соціальної значущості в наявних уже класифікаціях, авторки дійшли висновку, що в межах цього класу можна виокремити два підкласи: емотиви (мовленнєві акти вираження емотивно-оціночного відношення та емоційного впливу, до яких мовець вдається як до санкцій, що регулюють виконання слухачем своїх соціальних та міжособистісних ролей) та соціативи (мовленнєві акти вираження визнання мовцем слухача як члена однієї з ним соціальної групи, що виражається у певних стандартних ситуаціях), до останніх включено і привітання (Приходько & Приходченко, 2023: 65-69). Л. І. Стрій досліджувала перформативні мовленнєві акти, зокрема і привітання, у ритуальних жанрах українського політичного дискурсу, зазначаючи, що жанр привітання є текстовим віддзеркаленням ритуальної поведінки, тобто маніфестує ритуальну комунікацію в ситуації урочистої події (Стрій, 2015: 65-74). Прагматичні кліше поздоровлення

чеської мови вивчала Н. Ф. Баландіна (Баландіна, 2002). Незважаючи на те, що існує низка досліджень, присвячених цій проблематиці, вважаємо недостатньо вивченими всі її аспекти.

Метою нашої розвідки є аналіз мовленнєвих актів привітання / поздоровлення в сучасній українській мові, а саме – їхні лінгвістичні особливості та функціональні – залежно від ситуації, характеристик співрозмовників, що становить **актуальність** нашого дослідження. Серед **завдань** – визначити мовні засоби, що слугують для реалізації мовленнєвого акту привітання, та їхні функційні особливості, що розкривають потенціал висловлювань залежно від ситуативних умов спілкування.

Методи дослідження

Методи, використані в дослідженні, допомагають досягти мети та виконати завдання. Основним є *описово-аналітичний* метод (спостереження за функціонуванням мовленнєвих актів привітань у мовленні); також використано *структурно-семантичний* (для аналізу семантичних значень лексичних одиниць, що розкривають різноманітні варіанти втілення висловлювань привітань); метод *трансформації* (можливість розширити чи скоротити висловлювання поздоровлення, виявити різноманітні закономірності його функціонування); метод *дистрибутивного аналізу*, що поєднується з *методикою інтенційного та контекстуального аналізу* (для уточнення інтенції привітання та виявлення особливостей його функціонування залежно від контексту).

Методологічним підґрунтям слугують положення й висновки вітчизняних та зарубіжних науковців у галузі функціонального синтаксису і морфології І. Р. Вихованця (1992), А. П. Загнітка (1991); лінгвістичної прагматики – Ф. С. Бацевича (2010), Н. Ф. Баландіної (2002); теорії мовленнєвих актів і теорії перформативності – Дж. Остіна (2005), Дж. Сьорля (1975), А. Вежбицької (1986), З. Вендлера (1970).

Виклад основного матеріалу

Функціонування мови – це безперервний процес, який зацікавлює вчених своїм різноманіттям в оформленні висловлювань. Мова – це той теоретичний матеріал, що дає змогу мовцю використати його в якнайкращих формах та реалізувати в мовленні. За такої умови співрозмовник зуміє позитивно оцінити мовця, що сприятиме успішному спілкуванню / досягненню мети. Це ми й проаналізуємо на прикладах висловлювань-привітань.

Дія успішної реалізації поздоровлень комунікація відбувається як мінімум між двома співрозмовниками. В умовах певної урочистої/святкової/приємної події адресант бажає поділитися щирими почуттями піднесення, радості за свого співрозмовника й виголошує своє привітання.

Як відомо, акти поздоровлення оформлюють за допомогою дієслів *вітати*, *поздоровляти* у різних їхніх формах: *Вітаю з днем народження! Поздоровляю з високими досягненнями! Хочу привітати тебе з успішним виступом! Дозвольте поздоровити з прийдешинім Новим роком! Маю привітати тебе з успішно завершеною справою* тощо.

Найкраще мовленнєвий акт привітання реалізується засобом створення експліцитного типового перформативного висловлювання (висловлювання з дієсловом мовлення у формі теперішнього часу першої особи недоконаного виду дійсного способу у прагматичних координатах «я / ми – тут – тепер» – *вітаю, поздоровляю*) або імпліцитного перформативного висловлювання (без дієслова мовлення, але в прагматичних координатах «я / ми – тут – тепер»).

Воно може бути представлене перформативним реченням, смислове ядро якого становить дієслово в зазначеній формі, порівн.: *Вітаємо Вас із тим, що Ви успішно захистили дисертацію! Вітаю з весіллям! Поздоровляю з народженням доньки! Вітаю з перемогою!*

Нетипові, або імпліцитні, перформативні висловлення поздоровлення представлені в реченнях з нетиповою формою дієслова або субстантивованою одиницею (*хочу / хотілося би / дозвольте / маю привітати / поздоровити; вітання / поздоровлення*), порівн.: *Мені хотілося би привітати тебе з днем народження! Дозвольте привітати з присудженням вищого ступеня...; Мої вітання! Щирі поздоровлення!* Щоправда, С. Мартен-Кліф вважає, що використання модальних дієслів є несумісним з інтенцією вираження поздоровлення (Martens-Sleef, 1991: 152). Незважаючи на це, якщо у мові наявні такі форми привітань та їх використовують у мовленні, не порушуючи правил ввічливості чи норм поведінки, то вважаємо цілком можливим їх застосування. До того ж, інколи вживання допоміжних дієслів загалом можуть увиразнити мовленнєвий акт поздоровлення додатковою експресивністю залежно від ситуації, порівн.: *Дозвольте привітати Вас...!*

У мовленні функціують і так звані імпліцитні перформативні висловлення привітання, тобто без використання дієслова в типовій

перформативній формі, що не зменшує “вартості” самого висловлювання, порівн.: *Зі святом! З Новим роком! З народженням малюка! З новосіллям!*

Мовленнєві акти привітання відносяться до бехабітивних – у класифікації Дж. Остіна (Austin, 2005), або до експресивних – у таксономії Дж. Сьорля (Searle, 1975). Ці вчені є одними з перших, які класифікували дієслова мовлення в межах теорії мовленнєвих актів та теорії перформативності. Бехабітиви – це мовленнєві акти етикетної поведінки, які слугують для передачі міжособистісних стосунків під час спілкування (Austin, 2005) та які обов’язково передбачають увічливу взаємодію між комунікантами. Експресивні мовленнєві акти – це висловлювання, спрямовані на вираження емоцій, почуттів, щирого ставлення з боку мовця. Їх використовують для вираження особистих переживань та вражень, а також власного ставлення до певних явищ або ситуацій у житті інших людей. Деякі вчені, зокрема Т. Зандер, заперечує необхідність виокремлення експресивних актів, вважаючи, що сутність таких актів (подяки, поздоровлення, вітання) полягає не тільки у виявленні почуттів, але й виконує важливу соціальну функцію (Sander, 2003).

Привітати кого-небудь – означає виявити емпатію. Бажання висловити щирі почуття до співрозмовника, висловити свою повагу, поділитися емоціями супроводжує цей мовленнєвий акт. На думку А. Р. Хохшильд, при вимовленні акту поздоровлення важливим є й емотивний смисл, так звані «чуттєві конвенції» (Hohhschild, 1975: 555–575).

Авторка С. Мартен-Кліф (Marten-Cleef, 1991: 147) класифікує ситуації, сприятливі для поздоровлень:

- 1) «перехідні» свята (дні народжень, релігійні свята, родинні свята);
- 2) особливі успіхи адресата (успішно складений іспит, завершення справи, підписання угоди);
- 3) щасливі події, що відбулися з адресатом без його участі або зусиль.

Дослідниця вважає, що привітання співрозмовника, пов’язані з його успіхами і досягненнями є більш значущими, ніж поздоровлення зі звичайними календарними святами, оскільки успіх, досягнутий людиною, підвищує її статус настільки, що це емоційно має визнати мовець (Marten-Cleef, 1991: 156).

Поздоровлення також є важливим етикетним мовленнєвим актом, який регулює способи спілкування та взаємодії між людьми в різних соціальних ситуаціях. Ці ситуації відображають загальноприйняті норми, спонукають до застосування культурного мовлення, наприклад:

1. Вияв поваги та уважності. Поздоровлення демонструють уважене ставлення до іншої особи та до важливих подій у її житті і виражають повагу до неї: *Вітаю з весіллям! Бажаю щастя, взаємної любові та невичерпного джерела радості! Вітаю з новонародженим! Нехай ваша родина буде наповнена радістю та благополуччям!*

2. Створення сприятливої атмосфери. Привітання спонукають до позитивного та доброзичливого спілкування. Вони допомагають підтримувати дружні та гармонійні відносини між співрозмовниками: *Вітаю з вдалим виступом! Твої зусилля були вражаючими!*

3. Формування спільності аудиторії. Поздоровлення об'єднують людей у спільноту, підтверджуючи їхню належність до одного соціального оточення та спільних цінностей: *Вітаю Вашу команду з перемогою; Вітаю з перемогою! Твоя перемога – це джерело натхнення для нас усіх. Продовжуйте творити чудеса!*

4. Вияв етикетних навичок. Вміння вітати є важливою частиною етикету та показником культурної компетентності. Вони допомагають відзначати соціальні події та досягнення відповідним чином: *Щиро вітаю з Різдвам Христовим! Нехай свято принесе вам радість та злагоду; З Новим Роком! Нехай наступний рік буде наповнений новими можливостями та досягненнями! Вітаю з днем народження! Нехай цей день буде сповнений радості та щастя!*

5. Засоби комунікації. Інколи поздоровлення виступають як засіб комунікації, що дозволяє виразити побажання та позитивні емоції адресату й підтримати його важливі досягнення: *Вітаю із досягненням! Твоя робота заслуговує на повагу та визнання! Я дуже пишаюся тобою! Вітаю з перемогою! Ваші зусилля були визнані, і це дійсно вражає!*

Отже, мовні форми поздоровлення є не лише засобом вираження позитивних емоцій, але й етикетним мовленнєвим актом, що регулює соціальне спілкування та сприяє формуванню позитивних міжособистісних відносин. Часто такі мовленнєві ситуації можуть містити висловлювання побажання.

Інколи мовленнєві акти привітання можуть мати так звані “поширювачі”: інтенсифікатори та конкретизатори.

Інтенсифікатори у мовленневих актах поздоровлення використовуються для підсилення емоційного виразу та вираження більшої щирості й уваги до адресата. Вони додають поздоровленню емоційного забарвлення, наголошують на його важливості та поглиблюють зв'язок з адресатом: *Надзвичайно щасливий / дуже радий вітати вас із цим чудовим днем! Сердечно вітаю вас з успішним завершенням проєкту! З великою радістю вітаю вас із цим чудовим досягненням! Надзвичайно приємно привітати Вас! Вельми щиро вітаю вас із цим надзвичайним успіхом! Вкрай щасливий вітати вас із цим особливим днем!* Ці інтенсифікатори (*надзвичайно щасливий, дуже радий, сердечно, з великою радістю, вельми щиро, вкрай щасливий*) допомагають наголосити на емоційній важливості поздоровлення і продемонструвати щирість та уважність до адресата. Вони посилюють враження від висловлювання, роблять його більш яскравим і виразним та допомагають підкреслити глибокі почуття щирості, радості та вдячності до адресата. Інтенсифікувати дію привітання можна й за допомогою повторення висловлювання, що свідчить про близькі / родинні стосунки між співрозмовниками: *Вітаємо! Вітаємо нашу милу матусю з днем народження!*

Конкретизатори у мовленневих актах поздоровлення використовуються для уточнення й надання особистого характеру висловлюванню. Вони демонструють, що поздоровлення спрямоване саме до конкретного адресата (звертання) і враховує певні обставини: *Вітаю із Днем твого народження, Юліє! З новим роком, мої дорогі друзі! Вітаю з успіхом на новому етапі кар'єри, Максиме! Вітаю з Днем заохочаних, моя кохана! Вітаю з Днем вишиванки, шановні колеги! Поздоровляю з весіллям, Вікторе та Олено!*

Зазначаючи конкретні події, свята чи важливі моменти в житті адресата, конкретизатори інтимізують поздоровлення, роблять їх особистісно зорієнтованими й пам'ятними.

Висновки

Отже, мовленнєві акти поздоровлення застосовують під час особливих ситуацій, коли мають намір виявити особисте ставлення до співрозмовника / співрозмовників. Визначено, що найкраще передати привітання можна за допомогою перформативного висловлювання – як експліцитного, так й імпліцитного. З'ясовано, що привітання є важливим етикетним мовленнєвим актом, який

може регулювати стосунки між людьми в соціумі, сприяючи позитивному його розвитку. Мовленнєві акти привітання можуть містити інтенсифікатори й конкретизатори, що посилюють емоційний вплив та сприяють більш ефективному розвитку позитивних взаємовідносин між співрозмовниками.

Перспективами подальших досліджень вважаємо вивчення соціокультурних характеристик мовленнєвого акту привітання.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Баландіна**, Н. Ф. (2002). *Функції і значення чеських прагматичних кліше в комунікативному контексті*. Київ: АСМІ. 2. **Бацевич**, Ф. С. (2010). *Нариси з лінгвістичної прагматики*. Львів: ПАІС. 3. **Вихованець**, І. Р. (1992). *Нариси з функціональної синтаксису*. Київ: Наукова думка. 4. **Загнітко**, А. П. (1991). *Основи функціональної морфології української мови*. Київ: Вища школа. 5. **Івасишина**, Т. А., & **Костіна**, Л. А. (2014). Привітання як комунікативний акт: когнітивно-прагматичний потенціал (на матеріалі німецької, латинської та української мов). *Studia Linguistica*, 8. Узято з <https://studia-linguistica.knu.ua/wp-content/uploads/2018/11/2014-8-365-368-Івасишина-Костіна.pdf>. 6. **Приходько**, Г. І., & **Приходченко**, О. О. (2023). Прагматика та семантика експресивів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Германістика та міжкультурна комунікація*, 1, 65–69. 7. **Стрій**, Л. І. (2015). Перформативні мовленнєві акти в ритуальних жанрах українського політичного дискурсу. *Одеський лінгвістичний вісник*, 65–74. Узято з <http://oljournal.in.ua/v5/11.pdf>. 8. **Austin John**, L. (2005). *How to do thing with words*. 2.rev. ed., repr. Cambridge, Mass.: Harvard Univ. Press. 9. **Hohhschild**, A. R. (1975). Emotion Work, Feeling Rules, and Social Structure. *American Journal of Sociology*, 85/3, 555–575. 10. **Marten-Cleef**, S. (1991). *Gefühle ausdrücken. Die expressiven Sprechakte : Göppinger Arbeiten zur Germanistik*. Göppingen: Kümmerle Verlag. 11. **Sander**, T. (2003). Expressive (Rede-) Handlungen. *Divinatio. Studia culturologica series*, 18, 7–34. 12. **Searle**, J. A. (1975). Taxonomy of Illocutionary Acts. *Language, Mind und Knowledge. Minnesota Studies in The Philosophy of Science*, VII, 344–369. Minneapolis: University of Minnesota Press. 13. **Vendler**, Z. (1970). Les performatives en perspectives. In *Languages* (pp. 73–90). Paris: C.N.R.S. 14. **Wierzbicka**, A. (1986). Two Russian Speech Act Verb. Lexicography as a key to Conceptual and Cultural Analysis. *Folia Slavica*, 8 (1), 134–159. Columbus: Ohio.

REFERENCES

1. **Balandina**, N. F. (2002). *Funktsii i znachennia cheskykh prahmatychnykh klishe v komunikativnomu konteksti [Functions and meanings of Czech pragmatic clichés in the communicative context]*. Kyiv: ASMI [in Ukrainian]. 2. **Batsevych**, F. S. (2010). *Narysy z lnhvistychnoi prahmatyky [Essays on linguistic pragmatics]*. Lviv: PAIS [in Ukrainian]. 3. **Vykhovanets**, I. R. (1992). *Narysy z funktsionalnoho syntaksysu [Essays on functional syntax]*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian]. 4. **Zahnitko**, A. P. (1991). *Osnovy funktsionalnoi morfolohii ukrainskoi movy [Basics of functional morphology of the Ukrainian language]*. Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian]. 5. **Ivasyshyna**, T. A., & **Kostina**, L. A. (2014). Pryvitannia yak komunikatyvnyi akt: kohnityvno-prahmatychnyi potentsial (na materialy nimetskoj, latynskoi ta ukrainskoi mov) [Greeting as a communicative act: cognitive-pragmatic potential (on the material of German, Latin and Ukrainian languages)].

cognitive-pragmatic potential (as evidenced by German, Latin and Ukrainian languages)]. *Studia Linguistica – Studia Linguistica*, 8. Retrieved from <https://studia-linguistica.knu.ua/wp-content/uploads/2018/11/2014-8-365-368-Івасишина-Костіна.pdf> [in Ukrainian]. 6. **Prykhodko**, H. I., & Prykhodchenko, O. O. (2023). Prahmatyka ta semantyka ekspresyviv [Pragmatics and semantics of expressives]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriiya Hermanistyka ta mizhkulturna komunikatsiia – Scientific Bulletin of Kherson State University. German studies and intercultural communication series*, 1, 65–69 [in Ukrainian]. 7. **Strii**, L. I. (2015). Performatyvni movlennievi akty v rytualnykh zhanakh ukrainskoho politychnoho dyskursu [Performative speech acts in ritual genres of Ukrainian political discourse]. *Odeskyi linhvistychnyi visnyk – Odesa Linguistic Bulletin*, 65–74. Retrieved from <http://oljournal.in.ua/v5/11.pdf> [in Ukrainian]. 8. **Austin John**, L. (2005). *How to do thing with words*. 2.rev. ed., repr. Cambridge, Mass.: Harvard Univ. Press [in English]. 9. **Hohhschild**, A. R. (1975). Emotion Work, Feeling Rules, and Social Structure. *American Journal of Sociology*, 85/3, 555–575 [in English]. 10. **Marten-Cleef**, S. (1991). *Gefühle ausdrücken. Die expressiven Sprechakte : Göppinger Arbeiten zur Germanistik*. Göttingen: Kümmerle Verlag [in German]. 11. **Sander**, T. (2003). Expressive (Rede-)Handlungen. *Divinatio. Studia culturologica series*, 18, 7–34 [in English]. 12. **Searle**, J. A. (1975). Taxonomy of Illocutionary Acts. *Language, Mind und Knowledge. Minnesota Studies in The Philosophy of Science*, VII, 344–369. Minneapolis: University of Minnesota Press [in English]. 13. **Vendler**, Z. (1970). Les performatives en perspectives. In *Languages* (pp. 73–90). Paris: C.N.R.S. [in French]. 14. **Wierzbicka**, A. (1986). Two Russian Speech Act Verb. Lexicography as a key to Conceptual and Cultural Analysis. *Folia Slavica*, 8 (1), 134–159. Columbus, Ohio [in English].

Дедухо Алла Володимирівна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри гуманітарних і соціальних дисциплін, Полтавський державний аграрний університет; вул. Сковороди, 1/3, м. Полтава, 36000, Україна.

E-mail: dedukhno.alla@pdau.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-9254-3381>

Dedukhno Alla – Candidate of Philological Sciences (Ph.D.), Docent, Associate Professor at the Department of Humanities and Social Studies, Poltava State Agrarian University; 1/3 Skovorody Str., Poltava, 36000, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 23 березня 2024 року

CITATION

ДСТУ 8302:2015: Дедухо А. В. Лінгвофункціональний аспект мовленнєвих актів привітань. *Лінгвістичні дослідження: зб. наук. пр. Харк. нац. пед. ун-ту імені Г. С. Сковороди / гол. ред. Н. В. Піддубна*. Харків, 2024. Вип. 60 (до 100-річчя від дня народження заслуженого діяча науки і техніки України, доктора філологічних наук, професора Сергія Івановича Дорошенка). С. 316–324. DOI: <https://doi.org/10.34142/23127546.2024.60.25>

АРА: Дедухо, А. В. (2024). Лінгвофункціональний аспект мовленнєвих актів привітань. *Лінгвістичні дослідження, 60 (до 100-річчя від дня народження заслуженого діяча науки і техніки України, доктора філологічних наук, професора Сергія Івановича Дорошенка)*, 316–324. DOI: <https://doi.org/10.34142/23127546.2024.60.25>